

DE GANG NAAR VOLWASSENHEID

15 maart 1968

Goedenavond, vrienden.

Ik heb even overwogen u niet te vertellen dat wij niet alwetend of onfeilbaar zijn. Maar ik meen dat voor sommigen onder u het niet zonder belang is steeds weer hieraan herinnerd te worden. Ik hoop dus dat u hiermede rekening wilt houden. Wat ons onderwerp voor heden betreft, u kunt zelf een suggestie doen.

Reactie: Morgen en overmorgen is de bijeenkomst van Geestelijk Reveil. Het onderwerp voor dit jaar is: de Weg is de jungle, de strijd tussen de terreur van de jungle en het ontwakend bewustzijn. Ik zou het op prijs stellen indien u uw visie hierop wilt geven.

Antwoord: Indien niemand daar bezwaar tegen heeft, zal ik dit doen. De titel lijkt mij echter wel wat erg romantisch. Ik zou mijn betoog daarom de titel willen geven:

DE GANG NAAR DE VOLWASSENHEID

Wie op het ogenblik de verwarringen van de mensheid beziet, zal moeilijk in het gebeuren een lijn kunnen ontdekken. Enerzijds het dreigende optreden van de heilige Hermandad - met zijn voorlichters en de ordepiraten,- terwijl aan de andere kant anarchisten, uiterst linkse en rechtse jongeren veel van zich laten horen. Een oplossing suggereren, die al dergelijke problemen de wereld uit zal helpen, is - praktisch - niet doenlijk.

Het is natuurlijk volgens de wereld van heden mooi om idealistische leuzen zonder einde uit te braken. Wat dan ook prompt overal gebeurt. Maar veel haalt zo iets niet uit. Een ieder schijnt er van overtuigd te zijn dat hij de sleutel heeft voor een betere toekomst. De christelijke groepen menen dat de Bijbel meer in het dagelijkse leven beleefd moet worden - alleen zeggen zij niet erbij hoe dit mogelijk zou zijn - terwijl de socialisten menen dat de solidariteit veel groter moet worden en wij, solidair met de armen van deze wereld, veel moeten gaan doen, waarop zij zich in de praktijk vervolgens solidair verklaren met de groepen, die de meeste invloed schijnen te bezitten. Een ieder komt met een eigen uitweg aandragen en wenst de voorstellen van anderen slechts ten dele ernstig te nemen. Kortom, onder veel kreten van goedwillendheid lijkt het er meer en meer op dat steeds meer groepen van mensen elkanders vijanden willen zijn.

Men probeert schandalen tot stand te brengen en toont verbeterd vijandschap in de kleinste dingen en voert zelfs oorlogen, die, wanneer je het op de keper beschouwt, niets tot stand brengen. Gewelddadigheid tegenover elkander, zonder dat hiervoor een oorzaak, een aanwijsbare reden is, neemt steeds toe. Een voortdurend pogen elkander met leuzen te overschreeuwen, die men zelf prompt verloochent, schijnt voor allen het meest belangrijke in de wereld te zijn. Men offert alles aan de mogelijkheid dergelijke leuzen te uiten, terwijl niemand zich kennelijk over de waarde van de leuzen zelf al te druk maakt. Zoals moge blijken uit de wijze, waarop men strijdt over de vraag, of Johnson nu wel of niet, al dan niet conditioneel, een moordenaar genoemd mag worden.

Ik meen dat wij dit alles kunnen zien als het gevolg van het ontgroeien aan een kind-zijn, waarin het recht van de sterkste zonder meer aanvaard werd als de natuurlijke orde van zaken. Ik zie

in dit alles een teken van een schrede verder op de weg naar geestelijke volwassenheid, waarin de gemeenschap als zodanig zonder meer aanvaard wordt, ofschoon men zich steeds weer gedraagt als de vijand van die gemeenschap van waaruit men in wezen leeft. Ik wil de wereld van heden zeker niet vergelijken met een jungle. Zou deze vergelijking waar zijn, dan zouden volgens mij vele dieren, die nu nog in de jungle voortbestaan, uitgestorven zijn, omdat zij zouden doden en vechten zonder redenen. Ik wil ook niet spreken over een ontwakend wereldgeweten. Want om eerlijk te zijn lijkt mij hetgeen men als geweten in de wereld hanteert voorlopig nog voornamelijk te zijn gelegen in de beurzen, leuzen en macht. Het lijkt mij beter geheel reëel in te gaan op de problemen, die u met uw titel hebt aangesneden, zélf indien ik daarbij zou zondigen tegen de mogelijk meer dringende en optimistische reveilkreten, die u er toe brachten dit onderwerp voor te stellen.

Het is onmogelijk om werkelijk sociaal te denken in een wereld, waarin nog elke mens tracht een eigen stukje van die wereld voor zich alleen op te eisen, een eigen leven te voeren, waarin anderen zich niet te bemoeien hebben, kortom, iets voor zich alleen wil blijven opeisen. Dat dit laatste de dragende waarde is in de gemeenschappen tot op heden blijkt overal weer. Wij kunnen spreken over de noodzaken en belangen die de samenleving, de gemeenschap heeft, de eisen, die zij anderen daarom mag stellen. Maar niemand is bereid daarom afstand te doen van bijvoorbeeld zijn eigen auto als vervoermiddel, dit lekkere stukje eigen geborgenheid dat je kan voeren van deur tot deur. Men wil zelf rijden en zal zelf blijven rijden, zelfs indien daardoor op de duur een revitaillering van automobilisten in verkeersopstoppingen onvermijdelijk zou worden. De reactie is dan: laat anderen maar thuis blijven, ik doe het niet!

Iedereen is er van overtuigd dat er meer moet worden gedaan voor de onderontwikkelde landen en gebieden. Maar bijna niemand is bereid daarvoor wat gemak prijs te geven en wat minder te eten. Een ieder is er van overtuigd dat er iets gedaan moet worden, om de te sterk toenemende wereldbevolking wat af te remmen in haar aanwas. Maar dat moet dan geschieden via de zelfbeheersing van anderen, want men heeft nu eenmaal zijn overtuigingen en rechten waaraan men niet wenst te tornen. Wat het geheel op zijn minst genomen een wat irrealistische zaak maakt. Natuurlijk, men is voor vrede in Vietnam. Een leuze, die ik direct wil onderschrijven. Wat Johnson doet, is niet juist, roepen velen. Ik ben het daarmee direct eens. Het spel dat Rusland op het ogenblik speelt ten aanzien van Israël en de Arabische landen deugt niet. Ik ben het er al weer mee eens. Maar wat bereik je er mee, wanneer je dit alles in feite alleen maar constateert?

Niets. Het zijn lege leuzen. De debatten over deze dingen hebben maar al te veel met de in wezen lege gesprekken van verlate pubers, die de oplossing voor alle problemen in de wereld geven, zonder zelf ook maar een hand in opbouwende zin uit te willen steken. Neen! Juist om dit aspect van deze tijd ben ik minder dan ooit geneigd te spreken van een jungle. Ik zou eerder willen spreken over de moeilijkheden van een mensheid, die met zichzelf geen raad weet. Zoals bij de puber is in de eerste plaats begrip nodig voor de werkelijke achtergronden van het gebeuren en de tot uiting komende denkbeelden. De psychologische achtergronden vooral. En deze kunnen wij aantreffen in de wijze, waarop de verschillende naties zich gedragen en denken.

Het gaat niet alleen om de mensheid als geheel, maar om de mentaliteit, die in de verschillende gemeenschappen is gegroeid en de gewoonten van handelen en denken, die daaruit voortkomen. India bijvoorbeeld dankt het merendeel van zijn problemen aan het in wezen voor de mens nog bestaan van een kastenindeling, waarbij gelijktijdig sprake is van een veel sterker besef van stand door geboorte en anderzijds een veel vrijere uitwisseling van denkbeelden tussen de verschillende standen dan men zich in het Westen voor kan stellen. Hierdoor zal men in dit land een werkelijke en algemene ordening niet willen en kunnen aanvaarden, tenzij zij voortkomt uit een soort dorpsraad, een gesprek, waarin allen die men acht het hunne kunnen zeggen. Waarbij het vooral de ouderen zijn, die voor de gemeenschap het meest eerbiedwaardig zijn, en déze ouderen er naar streven de gemeenschap zo veel mogelijk voort te laten bestaan in de vorm en condities, die zij altijd gekend hebben. Een werkelijk snelle ontwikkeling en vernieuwing, zoals het Westen nastreeft in dergelijke landen, is daarom daar nooit te verwachten.

In vele andere landen blijkt een soortgelijke instelling eveneens een aanvaarden van Westerse denkbeelden, zeker in vrijheid, onmogelijk te maken. Wil men iets begrijpen van de wijze, waarop de USA reageert en handelt, dan zal men zich moeten realiseren dat daar nog heden de pioniersmentaliteit als ideaal geldt. De man, die getrouw met een broodtrommeltje naar het werk gaat, of met zijn aktetas naar zijn kantoor rijdt, zowel als de werkeloze, die meent dat de regering voor hem en de zijnen toch wel wat meer zou kunnen doen, dromen er van een held te zijn met een huifkar. Leven is het avontuur van een tocht naar de verte, verovering, winst, gebronsde mannen, die iedereen en alles kunnen weerstaan. In zijn droom ziet men eigen volk als een verzameling van zwaar gewapende sheriffs, die niets anders hebben te doen dan, zonder ooit vuil of moe te worden, bandieten af te knallen, en zo de rust en vrede, ja, de waarden van geloof en christelijke samenleving redden. En ieder is daar op zijn manier bezig daaraan mee te werken. Misschien verklaart dit niet alle aspecten van de politiek, zoals Amerika deze bedrijft. Maar een dergelijk concept van het leven, waarbij bezit, verrijking, maar daarnaast avontuur, het de sterkeren zijn in het handhaven van rechten, ook je eigen rechten, wordt het begrijpelijker waarom een dergelijke natie, wanneer de mogelijkheden tot een vrij pioniersleven in eigen land steeds minder wordt, er toe komt om over de gehele wereld zoiets als cowboytje of agentje te gaan spelen, vaak zonder besef van de werkelijke consequenties, voor het te laat is.

Wat er op het ogenblik in Vietnam gebeurt, is in feite ergens een uitvloeisel van dit eeuwig cowboy-and-indian spelen. Het in feite vaak tegen beter weten in doorzetten en een onderwerping af willen dwingen, die past in dit spel en vormt een deel van de psychologische achtergrond van de Noord-Amerikaan. De conflicten met andere staten, zoals bijvoorbeeld Cuba en andere Zuid-Amerikaanse landen blijken in hun opzet en uitwerking door soortgelijke impulsen te worden beheerst. Opvallend is het spelelement dat steeds weer op de voorgrond komt en de steeds terugkerende neiging om te laten zien, hoe flink, rijk, goed, sterk enzovoort men wel is. In de Nederlandse politiek kunnen wij eveneens iets van het volkskarakter terugvinden. Het volk als geheel voelt zeer veel voor ordening, godsdienstigheid - zelfs van het atheïsme weet een Nederlander een vorm van godsdienst te maken - waarbij clanvorming een zeer sterke rol pleegt te spelen. Is het een wonder dat de politiek doet denken aan een soort super padvindergenootschap, waarin te vroeg gegradueerde hoplieden hun neiging tot goede daden uitleven en de wereld in trekken om te bewijzen dat zij altijd bereid zijn? Het gehele volk pleegt zich achter toestanden en daden te stellen die dit stempel dragen, omdat het niemand kan schelen welke goede daden er nu wel verricht worden, zolang men maar het gevoel kan hebben dat de dagelijkse goede daad niet ongedaan blijft.

Beschouw je de Russen, dan tref je een in wezen zeer melancholiek volk aan dat, wanneer het brult van het lachen, gelijktijdig nog ergens huilt, een volk dat zichzelf in feite steeds weer bejammert en betreurt, en steeds weer het gevoel heeft dat het zich eigenlijk niet kan laten gelden zoals noodzakelijk is. Een volk kortom dat eigen grootheid luidkeels pleegt uit te schreeuwen, maar gelijktijdig geplaagd wordt door een sterke twijfel aan de werkelijke waarde van eigen bereikingen. De Rus heeft ergens het gevoel dat hij zijn grootheid, zijn betekenis steeds weer waar moet maken. Ontbreekt hem daartoe de gelegenheid, dan kan hij het leven niet meer aan en verzinkt hij in een daadloze weemoed. Het is begrijpelijk dat dit land steeds meer tracht internationaal erkenningen te bereiken. De revolutiegeest is in feite al lang op de achtergrond gekomen. Op de voorgrond staat bij alle daden in feite de droom van grootheid, de gedachte aan een Russisch imperium.

Beziet men de reacties van Engeland, internationaal zowel als nationaal, dan valt onmiddellijk op hoe kinderlijk men in feite op de omstandigheden pleegt in te gaan. Kennelijk denken velen, zelfs onder de politici, nog steeds: "Wij zijn het volk dat de zeeën geregeerd heeft" - en dat dit iets anders heeft betekend dan het is, zal men onmiddellijk vergeten. "Wij zijn een volk met een rijk waarin de zon nooit onder gaat." Dat is al lang geleden. Maar het meerwaardig zijn dat wij daaraan eens hebben ontleend, moet ook nu nog voortbestaan. De tijden mogen veranderen, maar wij moeten het verleden als maatstaf gebruiken. En hierdoor klinkt steeds weer iets door wat anderen vertalen met een: wij Britten weten hoe het moet, dus anderen moeten ons niet proberen iets te vertellen. Dit brengt uitbarstingen van edel nationalisme teweeg, maar voert

gelijktijdig tot een niet geheel begrijpen en daarom ook niet juist kunnen reageren op de "anderen".

Frankrijk kijkt ook al naar het verleden. De beste voorstelling van de natie ligt niet in Marianne, maar in een cockeral, een klein vechthaantje, een soort vermagerde John Bull, die met veel woorden en drukke gebaren voortdurend tracht duidelijk te maken dat hij weet wat er in de wereld aan de hand is en in staat is voor alle problemen een oplossing te vinden. Er is hierover meer te zeggen. Maar de volkeren reageren volgens deze karakteristiek. Dan kunnen wij wel stellen dat wij idealistisch een uitweg zullen gaan zoeken uit de verwarring, maar vergeten daarbij dat al deze mensen op hun beurt eigenlijk idealisten zijn. Wij kunnen zeggen dat hetgeen de Gaulle doet, niet geheel aanvaardbaar en juist pleegt te zijn. Vanuit ons standpunt zal dit waar zijn. Maar indien zijn wijze van optreden nu werkelijk voor zijn eigen volk zo onjuist zou zijn, zo kennelijk verkeerd als men het elders pleegt te zien, zou hij zeker niet zoveel mensen achter zich weten te krijgen en te houden. Zelfs bij zijn tegenstanders blijkt vaak dat zij zich verzetten, omdat hij tegen hun belangetjes ingaat. Maar ook voor hen is het brede gebaar, een leuze met "honneur" en "la patrie" een soort zelfrechtvaardiging. Hierdoor wordt voor de doorsnee Fransman de gevoerde politiek, de gepropageerde reeks denkbeelden aanvaardbaar.

Zoals Nederlanders zich maar al te graag tot een gevoel van trots en aanvaarding laten brengen door leuzen als: "Wij zijn dan toch onder degenen die in de sociale ontwikkeling voorop gaan" - al is dat niet zo - , "wij zijn altijd weer degenen, die het eerste en het beste aan aangegane verplichtingen voldoen, wij zijn er als eerste bij om andere landen te helpen." De Nederlander zwelgt in dergelijke beelden, zolang hij maar kan denken dat anderen de kosten of het merendeel daarvan zullen dragen. Vergeef mij wanneer het lijkt of ik wat pathetisch ga worden. Maar zo zijn de mensen nu eenmaal. Zo bent u ook, al lacht u hierom. U reageert, binnen uw eigen gemeenschap en haar waarden, zoals die anderen binnen hun eigen gemeenschap reageren. En daarbij spelen dan de overtrokken denkbeelden en waarderingen, die ik voor enkele naties enigszins heb aangeduid, een zeer grote rol. Dit betekent dat er van een werkelijke eenheid van denken en streven voorlopig nog geen sprake zal kunnen zijn dat de uittocht uit de "jungle" niet mogelijk is door verstandelijke theorieën of het prediken van een nieuw ideaal. Er is alleen de mogelijkheid dat de mensen snel verder zullen rijpen in besef en gevoel van verantwoordelijkheid.

Naarmate een mens rijper wordt, zien wij hem ook zakelijker worden. De romantiek blijft een rol spelen, maar wordt meer en meer overvleugeld door een besef van eigen plaats, mogelijkheid, positie en mogelijkheid tot werken. In de wereld van dit ogenblik is juist het begrip van werk en plaats in de gemeenschap als belangrijkste waarde vervlakt. De vaderlijke beheersing van "het gouvernement" en de "meerden" is voorbij. Hierdoor zijn leuzen steeds meer de samenleving en de praktijk van het menselijke bestaan gaan overheersen. En een zeer groot deel van de in wezen zinloze wreedheden en opstanden in de wereld, zoals wij die nu overal steeds weer kunnen zien, zijn juist hieraan te wijten. De mens van vandaag heeft zich steeds meer los gemaakt van de vaste, als een soort wet ervaren verhoudingen van het verleden, maar heeft nog geen andere vaste waarden gevonden, die deze gezagsinvloeden voor hem kunnen vervangen. Het is de puber, die ontwassen is aan de aanvaarding en de ferociteit die nu eenmaal deel is van het kind-zijn, maar aan de andere kant nog niet zich passen kan in een geordende wereld met vaste regels en lijnen van actie, zoals volwassenen die aanvaarden. Je kunt niet verwachten dat een dergelijke algemene toestand door enkelen of een enkele invloed zonder meer tot oplossing gebracht kan worden. Ik leg hierop nogmaals de nadruk. Zoiets moet langzaam groeien.

Bezien wij de wereld van de puber, dan blijkt er een neiging tot bendevoorming te ontstaan. Daarbij komt de puber altijd weer gedurende een tijd tot asociale gedragingen, die soms beperkt blijven tot zijn houding in eigen gezin, maar in deze dagen, zoals vroeger, ook steeds weer naar buiten toe zich toont in een protest tegen de wereld van de volwassenen, het gezag etcetera. Nu een ieder, jong en oud, in een dergelijke toestand blijkt te verkeren, kunnen wij niet anders verwachten, dan dat de wereld een steeds sterkere weerspiegeling zal vormen van deze onvrede, onrijpheid. Wij weten echter meer. Wij weten dat de leuzen van de puber en zijn idealen haast

altijd zodanig overtrokken worden gezien en gepresenteerd dat zij tot karikaturen worden van het mogelijke en nooit in werkelijkheid kunnen worden omgezet. Normalerweise compenseert hierbij het gezag en de bezadigdere benadering van de ouderen het resultaat. Een goed voorbeeld van een dergelijke benadering van problemen en noodzaken vormt de nu ter ziele gegane provobeweging. Zij hadden een witte fietsenplan en een witte wijven plan. Als oplossing voor bepaalde problemen waren deze plannen zeker niet zo dwaas en in geen geval zo verwerpelij, als sommigen wilden doen voorkomen. Zij waren echter niet uitvoerbaar, omdat zij niet pasten in de mentaliteit van het geheel.

Een soortgelijk onbegrip voor het mogelijke treffen wij op het ogenblik in bijna elke poging om, via een meer concreet menselijk idealisme, de als onjuist geziene ontwikkelingen te reguleren. Wij kunnen van de mens niet vragen dat hij nu maar eens eenvoudig met een geheel nieuwe gedachte, en nieuwe banieren voorop in ongeordende drommen over de puinhopen van het verleden zal gaan trekken, om alle bestaande reglementen te niet te doen, regeringen te reformeren en na deze reformatie met een soort calvinistische zelfvoldoening neer te zitten om de Here te prijzen voor alles, wat zo werd volbracht zonder ooit aan eigen belang en bezit te denken. Daarom mag men niet verwachten dat een algemeen idealistisch benaderen van de problemen van vandaag werkelijk heil zal bieden. Wel mogen wij verwachten dat de mens, naarmate hij geestelijk gaat rijpen, zal gaan inzien, hoe onrijp het geldende gedrag is.

Want het gedrag van de mens is in deze dagen niet alleen onrijp, wanneer het om een relletje gaat enzovoort. De onrijpheid ligt veel meer in de benadering van de gehele problematiek van het leven én de sociale samenleving. Zij komt vooral tot uiting in het inconsequentie van de benadering op elke terrein, zoals bijvoorbeeld in de politiek, waar men vaak schijnt te denken - met een vrije variatie op een oud Engels gezegde: "Right or wrong, my Nato...". Het gevaar van deze dagen is evenzeer in deze onrijpe, inconsequente benadering gelegen. Wanneer wij zien, wat er op het ogenblik in verschillende staten aan de hand is, moeten wij wel aannemen dat, zo er een groot conflict op deze wereld uitbreekt, dit in de eerste plaats zal gaan tussen de USA, de USSR en Rood China.

Dat het conflict van hieruit ontstaat, is haast onvermijdelijk. Wij hebben hier te maken met drie verschillende regimes, die echter allen een ongeveer gelijke instelling vertonen in de wereld, ofschoon zij natuurlijk een geheel andere ideologie aanvaarden. De poging te komen tot een pionierswerk, een nieuwe revolutie enzovoort in Rood China ligt niet zover af van het Amerikaanse ideaal van de vechtende pionier, die met twee pistolen in de hand vechtend sterft, terwijl boven hem trots de stars and stripes wappert. En de Russische neiging zichzelf in moed, kracht, macht en vooral vindingrijkheid te bewijzen, toont soortgelijke tendensen. U kunt deze staten vergelijken met drie grotere jongens, die elk rond zich een clubje van bewonderende kleineren verzameld hebben. Overigens lijkt mij de neiging van de staatslieden om deze clubjes als blokken aan te spreken ook op een zekere kinderlijkheid: iemand, die graag met blokken speelt, kun je volgens mij tenminste niet beschouwen als iemand, die al geheel rijp en volwassen is.

Deze blokken zullen natuurlijk niet onmiddellijk mee gaan doen aan eventuele belligerentie. Zij zullen trachten het af te remmen, want zij voelen niet veel voor het gevecht, zoals de jongere vriendjes ook schuchter proberen de leiders een aangename spel voor te stellen, wanneer hun denkbeelden wat te pijnlijk en moeilijk schijnen te zijn. Maar dan komt de uitdaging: "je durft niet!". Zoals kinderen zich hierdoor in de meest vreemde avonturen laten betrekken, zullen ook de kleinere staten reageren. Wanneer er over oorlog wordt gesproken, zal heel Nederland pleiten voor vrede. Maar zodra iemand daaruit dan hardop de conclusie gaat trekken dat Nederland kennelijk bang is en vreest kleur te bekennen, kunt u er zeker van zijn dat de vrijwilligers onmiddellijk toe gaan stromen om in leger en vloot met het gevecht mee te doen. Zo zullen ook Duitsland, Roemenië en dergelijke reageren. Daarvan kunt u overtuigd zijn. Want deze op zich kinderlijke en onredelijke reactie kunnen wij op de gehele wereld onder de huidige omstandigheden verwachten bij alle landen, die zich om welke redenen dan ook met een andere, grotere staat verbonden gevoelen. Inzicht en redelijkheid vallen weg, wanneer het beroep komt. Dan geldt alleen nog: ik moet mee doen want het is mijn club, het zijn mijn vriendjes.

Wie begrijpt dat dit het werkelijke gevaar is, zal eveneens beseffen dat het weinig zin heeft, nieuwe idealen te prediken. Men zal eerder de oude idealen weer moeten herleiden tot hun oorspronkelijke en oude waarden. Zij zijn dan misschien voor de moderne mens wat aan de kinderlijke kant, maar hierin kan men leven en werken, terwijl de nieuwe en zogenaamde rijpere idealen zullen verzanden in woorden, alleen, omdat men eenvoudig nog niet in staat is de werkelijke noodzaken en mogelijkheden daarvan in te zien. Het heeft geen zin het christendom ten koste van alles te wijzigen of zelfs te vervangen door een andere vorm van idealisme of religie. Dit kost veel tijd en moeite en brengt maar weinig werkelijk resultaat. Eerder zal men de mensen weer moeten laten beseffen dat het aanvaarden van een geloof of ideaal inhoudt dat men volgens de werkelijke regels van dit ideaal of geloof moet handelen en met alle mooie woorden en verklaringen aan deze verplichting niets kan toevoegen of weglaten.

Wie waarlijk sociaal wil denken en zich daarom socialist noemt, zal beseffen dat het weinig zin heeft een leger op te bouwen en in stand te houden. Dit is in wezen strijdig met het ideaal. Het gaat er om een gemeenschap op te bouwen, die zo sterk is dat de verdere wereld zichzelf tot revolutie brengt, omdat zij de juistheid van de socialistische samenleving beseffen gaat. Zo iets bereik je niet met wapens en demonstraties van macht. In dit verband mag ik er wel op wijzen dat het toch wel zeer opvallend een afwijking van alle verkondigde idealen en leringen is dat de meeste groepen elke kans grijpen om hun bewapening op te voeren, zodra zij daartoe de kans zien, terwijl er in de gehele wereld maar enkele sekten bestaan, die alle geweld werkelijk en in overeenstemming met hun geloof geheel durven afwijzen. Wanneer je geloof en ideaal beziet in de praktijk, blijkt al snel dat er iets niet meer klopt. De leuzen zijn gebleven, maar de praktijk is geheel te loor gegaan. De godsdienst is gebleven en wordt nog gezien als de basis van de maatschappij. Maar dé werkelijke consequenties, die de godsdienst in het gedrag betekent, is eenvoudig te loor gegaan. Daarover preekt men niet meer. Het geloof is geheel los komen te staan van de werkelijkheid en wordt alleen op een vreemde, verwrongen wijze geïntroduceerd als argument voor daden en bestrevingen, die met de godsdienst zelf niets meer uit te staan hebben, ja, daarmee zelfs geheel strijdig plegen te zijn.

Wanneer ik terug mag keren tot mijn rede over het volwassen worden moet ik stellen dat de puber in de overgangperiode het zelf en voortdurend zeer moeilijk heeft. Iemand, die in deze fase van ontwikkeling verkeert, is in feiten voortdurend met zichzelf in strijd. Kijk nu eens naar alle grote groepen, gemeenschappen, landen, in deze dagen en u zult zien, hoezeer ook dezen tegen zichzelf verdeeld zijn. Zie eens, hoe men aan de ene kant voortdurend in de weer is om er voor te zorgen dat de mensen het beter krijgen en men gelijktijdig met de andere hand veel meer van de mensen wegneemt voor doeleinden, die voor de mensen zelf of welvaart en geluk weinig of niets te betekenen hebben, zodat er steeds meer spanningen komen en de mensen het in wezen veel slechter hebben dan te voor. En zie dan eens, hoe men dit alles pleegt te rechtvaardigen met de leuze dat men voor een nageslacht iets op wil bouwen, zonder daarbij ooit tot werkelijk belangrijke resultaten te komen.

Aan de ene kant horen wij dat steeds weer een beroep gedaan wordt op de mens om te noodzaak van eenheid te beseffen. Aan de andere kant trachten juist degenen en de groepen, die dit naar voren brengen, steeds elkander een vlieg af te vangen, haantje de voorste te zijn, en blijken zij onder het mom van hun streven naar eenheid voortdurend elkander te pesten en te jennen, in de hoop dat hun gezag en stelling uiteindelijk als de juiste zal worden aanvaard. Zo gaat het in een teenagergroep ergens. Zo gaat het in de grote wereld. Een teken van onrijpheid. Deze verdeeldheid is een onvermijdelijk gevolg van de toestand, waarin de mensheid mentaal verkeert. Je kunt dit dan ook niet oplossen of wegnemen via idealen en leerstellingen. Indien u uit deze verdeeldheid en verwarring terug wilt keren naar een meer reëel denkende en reagerende wereld, zult u daarom mijn inziens allereerst moeten beginnen met zelf meer reëel te denken en te reageren.

Ik zie overal op deze wereld grote vergaderingen van goedwillende mensen. Zij spreken er over dat het een schandaal is dat mensen worden gemassacreerd, men maakt zich druk over het feit dat er ergens op de wereld weer eens iets gebeurt, wat men onjuist acht. Maar een reële

oplossing schijnt men niet te kennen. Men wil anderen opvoeden, wijzen op de onjuistheid van hun stellingen en daden. Kentekenend is wel het feit dat tijdens een Vietnamdemonstratie de meesten van degenen die roken, Amerikaanse tabakken roken. Opvallend is dat degenen, die zich tegen het communisme keren, er niet tegen opzien om middels een goedkoop Russisch toestel een foto te maken van alle anderen, die ook tegen zijn. Zoals iedereen van goede wil beweert, tegen veel te zijn van hetgeen er in Zuid-Afrika gebeurt, maar zijn vooroordelen onmiddellijk terzijde legt zolang er goedkope aanbiedingen uit dit land te koop zijn of misschien zelfs gunstige contracten met dit land afgesloten kunnen worden. Wij mogen daarom wel stellen dat al dergelijke protesten geen bewijs zijn van een werkelijk besef, laat staan van het volgen van een vaste lijn. Indien je werkelijk een vast besef hebt en een vaste lijn volgt, kun je dit niet tot uitdrukking brengen via demonstraties alleen. Dat kun je pas, wanneer je gaat leven volgens je eigen geweten.

Maar het geweten van de mens is niet, zoals men vaak stelt, een vaste waarde. Sommigen schijnen zich een geweten voor te stellen als een soort ingebouwde tafel van de wet, waarop naast de tien geboden, de vijf geboden van de kerk, het strafwetboek, burgerlijk wetboek, belastingwetgeving en zelfs de politieverordeningen staan gegrift. Maar in wezen is een geweten een reeks van eigenschappen in het Ik, inclusief de resultaten van scholing, waardoor je in jezelf komt tot aanvaarding of afkeuring voor jezelf van bepaalde dingen in het leven. Een mens moet leren te leven zoals hij is, niet zoals anderen hem zeggen dat het goed is te leven. Dit is natuurlijk een aantasting van de bestaande orde. Er is echter in feite geen werkelijke orde meer in de menselijke samenleving. Er zijn slechts reglementen, die men zo vaak en zoveel mogelijk pleegt te overtreden.

Dit kun je de mensen niet aan het verstand brengen. Indien ik u zeg dat, juist door de Vietnamkwestie en het daardoor baseren van een verdere welvaart en werkgelegenheid voor de oorlogsindustrie, zal menigeen mij gelijk geven, wanneer ik stel dat hierdoor dit land in steeds toenemende mate bezig is eigen mogelijkheid tot een redelijk goed bestaan in vrede te vernietigen. Indien ik u echter ga zeggen dat Nederland eigenlijk ongeveer hetzelfde doet, omdat in Nederland een zeer grote golf van werkeloosheid zou ontstaan op het ogenblik dat alle oorlogsproductie en het vervaardigen van voor oorlogsvoering bestemde half-fabricaten zou worden gestaakt, zult u mij niet meer zo geredelijk geloven en zeggen: zo een vaart loopt het toch niet..... Toch is ook dit waar. Het Botlekplan, met al zijn onaangename en economisch aangename aspecten heeft u voor 90% te danken aan acties die verband houden met oorlog, voorbereiding op oorlog en voorzorgen - meestal van andere mogendheden - voor het geval dat er in Europa oorlog uit zou breken. Denk nu echter eens aan de noodzaak, in geval van oorlog, de voor oorlogsvoering haast onontbeerlijk geworden brandstoffen ter beschikking te hebben en ter plaatse verder te kunnen verwerken. Denk eens na over de vele fabrieken die hun bestaan in feite grotendeels danken aan het feit dat zij ofwel nu reeds oorlogsproducten maken, dan wel op eenvoudige wijze om kunnen schakelen naar het vervaardigen van stoffen en producten die voor de moderne oorlogsvoering van het hoogste belang kunnen zijn. Een zeer groot deel van uw metaalindustrie heeft haar belang niet te danken aan het feit dat zij op het ogenblik leuke metalen producten kan maken, maar zij wordt gesteund en in stand gehouden, omdat zij zo dadelijk granaten en kanonnen kan maken.

Wie zich dit alles niet realiseert, kan natuurlijk eenvoudig vredesleuzen aan gaan heffen. Zo iemand kan gemakkelijk van anderen eisen dat zij nu eindelijk eens stoppen met bewapenen en oorlogvoeren. Wie echter gaat begrijpen, hoezeer de gehele samenleving van de grotere en meer welvarende landen op het ogenblik gebaseerd is op, en afhankelijk is van, spanningen als een koude oorlog, gewapende conflicten - waarvan u er dit jaar, zij het niet van grote omvang, dit jaar nog wel enkelen zult beleven -, zal begrijpen dat alle redelijke, idealistische en godsdienstige argumenten in deze weinig te betekenen hebben. Indien men hier tot resultaten wil komen, zal men zelf pressie uit moeten gaan oefenen en wel alleen met eigen middelen. Daarnaast zal men anderen, die daaraan gehoor willen geven, voor moeten lichten over de werkelijke stand van zaken. Deze persoonlijke pressie, die misschien onbelangrijk schijnt, kan men uitoefenen door alle aankopen en alle verbruik van producten, die niet voor het allernoodzakelijkste levensonderhoud zijn, op te schorten en te vermijden, zolang er ook maar

enige kans bestaat dat winsten daarvan ten goede zullen komen of gedeeltelijk ten goede zullen komen aan landen, staten, of groepen, die de volgens mij gewraakte handelingen plegen, oorlog voeren enzovoort. Verder zal men wel degelijk pressie uitoefenen, wanneer men zich zover dit maar denkbaar is, onthoudt van alle aandacht voor, bezoek aan of medewerking aan instellingen, bijeenkomsten enzovoort van machten, die men onjuist acht in hun werking. Om het eens heel eenvoudig te zeggen: wanneer u weet dat in een bepaalde tent op Scheveningen striptease wordt opgevoerd en u dit onzedelijk, vies en verwerpelijk vindt, moet u ook niet in de middag op het terras van die onderneming een kopje koffie gaan drinken, al is die nog zo goed en goedkoop. Zo eenvoudig is de oplossing van de problemen. Probeer niet de massa op te voeden, want dit is onmogelijk. U kunt hoogstens haar gedrag tijdelijk beïnvloeden, maar niet haar wezen veranderen. Je moet het zelf doen. Leef naar je geweten. De enige uitweg, die uit de verwarringen van vandaag werkelijk bestaat, is de bereidheid zelf offers te brengen zodra er iets niet juist is. De enige weg om werkelijk iets te bereiken ligt niet in het bestrijden van de symptomen, maar in het aantasten van de feitelijke oorzaken.

Er zijn zo vele klaarblijkelijke oorzaken voor alles, wat er in de wereld verkeerd is dat men er maar liever niet op let of over nadenkt. U denkt er niet over na dat een groot deel van de broodprijs in Nederland, maar ook een groot deel der problemen van de graanverbouwende landbouwers te wijten zijn aan het optreden van één enkel groot concern. U realiseert zich niet dat de werkgelegenheid voor de bevolking van rond twee provincies in uw land in handen zijn en bepaald wordt door het optreden van één enkel groot concern. Er is vaak sprake van een enkele grote onderneming of enkele grote ondernemingen, die in staat zijn hun wil door te zetten en in het land veel te regelen naar eigen believen. De concentratie van banken zegt u niet veel, nietwaar? Maar toch bepaalt dit de kredietpolitiek, die op zijn beurt weer de wijze van werken van vele bedrijven en indirect de welvaart in uw land beheerst. Weet wel dat er veel geheim wordt gehouden dat er veel gebeurt dat verborgen blijft voor een ieder. U denkt dan aan spionage en desnoods aan de BVD. Maar u maakt zich daarover niet zo druk. Die dingen móeten er nu eenmaal zijn. En wanneer men in de Tweede Kamer kennelijk de waarheid verborgen houdt onder beroep op landsbelang, ofschoon zij uw leven en welvaart betreft, vindt u dit begrijpelijk en normaal. Zelfs wanneer een wethouder bepaalde plannen voor allen, zelfs de leden van de Raad verborgen houdt, tot een aanvaarding daarvan onvermijdelijk is geworden, vindt u dit onbelangrijk en zult u het beschouwen als een onvermijdelijk deel van de normale gang van zaken.

U bent natuurlijk democraat in hart en nieren, maar u vindt het toch niet noodzakelijk dat nu ook iedereen van alle acties van de overheid inzage kan nemen, wanneer hij dit wenst. En u vraagt zich natuurlijk geheel niet af, of iemand, die een dergelijke geheimhouding duldt of zelfs voorstaat en bevordert, nu nog wel een werkelijke democraat is en niet eigenlijk een beetje fascistisch denkt. Waarom zou u ook, nietwaar? U huldigt toch democratische principes? Dan moet men de praktijk maar op de koop toe nemen. Dit is kentekenend voor de maatschappij in deze dagen: zij is ergens wat schizofreen. Enerzijds roept zij om vrijheid en aan de andere kant is zij voortdurend bezig de vrijheid meer en meer te beknotten in naam van de vrijheid. Men roept om rechtvaardigheid, maar is gelijktijdig met haar rechtspleging toch wel heel erg voorzichtig en onttrekt men zich liever aan iets, wat tot de vaststelling zou kunnen voeren dat geliefkoosde stellingen niet opgaan. Dit heeft u in Nederland de laatste tijd middels het geval Delfgauw wel kunnen constateren.

U ziet deze dingen elke dag. U ervaart dergelijke dingen voortdurend, niet alleen maar ergens ver weg als bijvoorbeeld Vietnam of Rusland, maar in eigen land. U denkt alleen niet na. U vindt het bijvoorbeeld erg dat er met napalm wordt gegooid in Vietnam? Waarom beseft u dan niet dat een groot deel van de daarvoor gebruikte producten uit Nederland, België en Frankrijk komen? Wilt u het soms liever niet zien, omdat dan uw welvaart gevaar zou kunnen lopen? U vindt het verschrikkelijk dat vrouwen en kinderen worden vermoord? Mooi. Maar hoeveel draagt u er eigenlijk zelf toe bij door idealen en zaken geschieden te houden en vooral zelf geen risico's te willen lopen? En u hebt grote gewetensbezwaren ten aanzien van vele onzekerheden, die op het sociale vlak bestaan? Mooi. Maar bent u bereid om alle offers te brengen, die nodig zijn om de zekerheid te scheppen, die u zegt voor anderen en uzelf te begeren? Denk hierover eens na

en u zult mij toegeven dat de gemeenschap als geheel duidelijke sporen van schizofrenie vertoont, en dit is iets, wat je niet kunt verbeteren door alleen maar luide kreten aan te heffen, of mooie woorden te spreken. U kunt natuurlijk de publieke opinie bereiken en zelfs het publiek overtuigen. Maar verandert daarmee werkelijk iets?

Op het ogenblik bijvoorbeeld is in Nederland links "in" en rechts "uit", maar verandert dit veel aan de feiten? Morgen is het omgekeerd. De publieke opinie is als een zelfbedieningszaak: gaat met door de linkerdeur naar binnen en de rechter naar buiten, morgen draait men de zaak misschien om. Maar in feite verandert daardoor niets, het blijft dezelfde zaak en de mensen gaan binnen om dezelfde artikelen te verwerven. In uw wereld heeft het weinig zin te kijken naar richtingen en te luisteren naar leuzen. Men zal slechts vanuit zich en voor zichzelf uit moeten maken, wat juist is. En wanneer u iets hebt afgekeurd, moet u zich afvragen, wat allemaal daarmee in verband kan staan en dat wat u afkeurt kan bevorderen. Voorbeeld? Wanneer ik werkelijk zo tegen de oorlog in Vietnam ben, moet ik niet demonstreren, maar vooral mij onthouden van alles, werk of verbruik dat maar enige bevordering zou kunnen betekenen, enige steun zou kunnen betekenen voor hetgeen ik daarin verwerp. Dit is de enige mogelijkheid, om zelfs de bestrevingen van grote machten te saboteren. Maar laat ik oppassen. Anders komt er zo dadelijk nog iemand, die vertelt dat de enige uitweg uit de jungle van terreur en geweld ligt in sabotage. En daar zal men dan waarschijnlijk iets anders achter zoeken, dan hetgeen ik er mede bedoel. Sabotage stamt af van de actie van arbeiders, die een machtige machine en soms zelfs een gehele fabriek tot stilstand wisten te brengen door hun klomp - sabot - tussen de raderen te gooien. Ik gebruik het woord dus om aan te duiden dat men door zeer kleine dingen de grote en machtige raderen van een politieke machinerie tot stilstand kan brengen. Maar daarbij bedoel ik zeer zeker niet geweld.

Wanneer eenvoudige mensen eenvoudigweg weigeren nog mee te doen aan iets, wat zij onjuist vinden en consequent alles blijven mijden, wat daarmee maar in verband kan staan, nooit de zaak vergetende of terzijde stellende, zal hun consequente ontkenning het de machten onmogelijk maken nog werkelijk iets te doen. Ik wil u een voorbeeld geven. De heer Luns is populair in Nederland. Maar de heer Luns heeft direct of indirect voortdurend de Amerikaanse politiek gesteund - ook in de kwestie Vietnam. Wanneer u consequent tegen de oorlog in Vietnam bent, zult u de consequentie moeten trekken tot de wijze waarop het optreden van Luns kenbaar is geworden, en een ieder duidelijk maken dat degene, die stemt op de partij, waartoe de heer Luns behoort, in wezen stemt voor de oorlog in Vietnam.

Want dat is uiteindelijk ergens dé waarheid. Morele steun, zelfs indien deze komt van een minister, die volgens een parlement moet protesteren, maar dit doet met een gebaar van: "nu ja, trek je er maar niets van aan", is steun aan hen, die de oorlog voeren en voort wensen te zetten tot het bittere eind. Dit lijkt u misschien een excessief standpunt. In feite is het dit echter niet, goed en kwaad worden nu eenmaal in uw wereld steeds overdreven voorgesteld. Reageert u dan eens met een overdreven en uitgesproken eerlijkheid. Leg u niet neer bij de vaak overdreven verklaringen, die men u pleegt te bieden. Wanneer men u verklaart dat iets voor het nut van de gemeenschap dient, leg u er niet zonder meer bij neer met een: dat zal wel waar zijn. Vraag waarom, vraag of er misschien andere wegen zijn om hetzelfde te bereiken. Vraag wie er in feite bij een dergelijk iets het meeste belang heeft, wie er aan verdient, en dit moet u ook luidkeels durven vagen, wanneer het nodig is. Dus niet anderen laten vragen, of stellen dat het tijd wordt dat anderen dit eens doen, maar zelf reageren. Dan bereikt u uiteindelijk wel iets. Maar zolang men in deze wereld met een mensheid, die in de puberteitsjaren verkeert, niet tot de werkelijkheid wil terug keren en de vreemde leuzen steeds weer laat domineren boven de praktijk, en verder hoofdzakelijk kreten wilt uiten, zonder iets te doen, bereik je niets. Wanneer je alles wilt hebben, maar er zelf weinig of niets voor wilt doen - ook bij menige puber een verschijnsel - moogt u zich er niet te zeer over verbazen dat iemand uw wereld een jungle noemt.

Dan moet u zich er ook maar niet te zeer over verbazen dat alle mooie woorden en alle pogingen om de geestelijke weerstand bij anderen te wekken enzovoort, weinig of niets uithalen. Zoals u zich niet hoeft te verbazen dat onder deze omstandigheden alle kreten over politieke

vernieuwingen, vernieuwing van kerk en geloof, uiteindelijk geen enkel verschil kunnen uitmaken. Want dergelijke dingen zijn vormen, meer niet. Het gaat om het wezen, de werkelijke inhoud, en deze ligt niet aan de vorm, maar aan de inhoud. En wanneer u arsenicum, omdat het giftig is, in een bonbonvorm giet en omgeeft met chocolade, ja, zelfs een mooi garnituur gebruikt daarop, zal het u toch niet verbazen dat het giftig blijft. Of wel? Wat de idealisten van deze dagen doen, is in feite hetzelfde: men verpakt de giftige werkelijkheid in nieuwe woorden, siert haar met beloften en zoekt haar een heilmiddel voor de gehele mensheid. Dat verandert aan de werkelijkheid niets. Wat gif is, blijft gif, wat egoïsme, eigenbelang enzovoort is, wordt daardoor niet tot iets anders. De mensen zelf zijn goed, niet slecht.

De meeste mensen willen het goede, niet het kwade. Maar de mensen zijn er voortdurend van overtuigd dat zij zelf niet kunnen weten, wat goed en wat slecht is in en voor de wereld. Door hun wantrouwen in eigen besef en vermogen scheppen ze toestanden, die chaos en ondergang voortdurend dichterbij brengen. Het gaat er nu eenmaal niet om of anderen beter weten, maar of de mens zelf handelt volgens zijn beste weten. In de komende jaren zult u van de gevolgen, die een onderdanigheid aan het "beter weten" van anderen met zich brengt, tot zelfs een steeds groter gebrek aan zelfbeheersing, nog heel wat zien. Zoals er onder u nu enkelen reageren met een: "Eigenlijk heeft de spreker gelijk. Wij moeten zelf na gaan denken, zelf gaan handelen", zo zijn er overal op de wereld mensen, die gaan beseffen dat zij zélf moeten denken. Deze mensen zeggen: ik moet leven met mijn eigen geweten, niet met de leuzen, die anderen daarvoor in de plaats willen stellen. Daarom zult u zien dat de chaos na enige tijd af gaat nemen. Maar dan zal veel op de wereld er anders uit gaan zien en van de bestaande orde zal niet zo heel veel overblijven. Overigens betekent orde, handhaven en ordening in deze dagen maar al te vaak: tiranniseren en in een orde dwingen van alles, wat je aankunt, maar de rest maar liever laten gaan zoals het wil.

De werkelijke nieuwe orde zal voortkomen uit een toenemend gebrek aan medewerking op elk terrein waarop algemeen iets als onjuist of onaanvaardbaar wordt erkent, gepaard gaande met een les tot groter eerlijkheid en openheid. En openheid zal dan niet meer betekenen dat de mensen tijdig mogen vernemen wat men van plan is, maar ook - ik zeg dit maar voor het geval dat er aankomende kamerleden of zo aanwezig zijn - dat men zal eisen te mogen vernemen waarom men een dergelijk plan noodzakelijk vindt en welke alternatieven er zijn. Wanneer men stelt dat, gezien de aangegane internationale verplichtingen dit of dat van node is, zal men niet alleen vragen naar de werkelijke noodzaak, maar tevens willen vernemen op welke overeenkomsten de verplichting berust, hoe dezen zijn aangegaan, wie dezen gesloten heeft, of wie daarvan in het land werkelijk op de hoogte was gebracht, voor de verplichtingen werden aangegaan enzovoort enzovoort. Zo men aan deze eisen niet tegemoet komt, zal men steeds minder geneigd zijn de gestelde verplichtingen nog te aanvaarden. Wat jammer is natuurlijk, omdat hierdoor het kleine restje van de amateuristische geheime diplomatie, die er nog is overgebleven, ten gronde zal gaan en velen zullen onder gaan, die nu nog door het verdoezelen van eigen fouten hun grootheid weten te handhaven. Een dergelijke houding zal zelfs voeren tot het meer en meer verwerpen van vele reglementen en wetten, die het zo lekker doen omdat je daarmee de orde kunt handhaven, zonder je redenen voor een ingrijpen geheel kenbaar te maken.

Maar hierdoor zal de houding van de volkeren zich gaan wijzigen. Dan zal het er niet meer om gaan dat men steeds beweert dat bijvoorbeeld Frankrijk groot is, maar zal men eisen nu eindelijk ook eens eerlijk te mogen vernemen waarin die grootheid dan wel bestaat. Het zal er dan niet meer om gaan, of Nederland overal, waar sociale belangen buiten het land in het geding komen, haantje de voorste speelt, maar zal het belangrijker zijn te weten, wat dit optreden werkelijk betekent en zal een dergelijk ingrijpen meer moeten voortkomen uit het in het land en volk zelf levende besef omtrent hetgeen elders noodzakelijk is. Zoals het niet meer zal gaan om grote woorden over pioniersmentaliteit en het brengen van vrede in andere landen door de USA, maar om de vraag, hoe men als mens en Amerikaan zelf het geluk en de vrijheid van de mensen in eigen land en elders kan bevorderen. Staats- en massageweld zal men dan verwerpen, omdat men ook beseft dat de pionier niet iemand is, die met paard en pistolen voortduren vecht, maar

ook degene, die graan weet te zaaien in land dat wild was. Een besef dat zo hier en daar in de USA begint te dagen, naar ik meen.

De Russen zullen langzaam maar zeker gaan begrijpen dat een mens pas werkelijk betekenis en waarde heeft dat hij zich pas werkelijk aan gevoelens van minderwaardigheid kan onttrekken, wanneer hij het recht heeft om zichzelf te zijn. En ook hier kan ik gelukkig mededelen dat er mensen zjn, die voor een dergelijk begrip van menselijke waardigheid vechten - en daarvoor zelfs reeds in concentratiekampen zitten. Tussen twee haakjes, het valt mij op dat men hier wel zeer grote en diepgevoelde bezwaren heeft tegen een concentratiekamp in Griekenland, maar dat men over de vele kampen in Rusland maar liever niet schijnt te praten. Misschien wel, omdat men de Russische kampen beschouwt als folklore, als iets, wat reeds een zoete traditie is geworden. Maar ja, wanneer men daartegen zou demonstreren met een bordje waarop achter een man zoiets staat als: "De Russische Eichmann", zou u natuurlijk onmiddellijk vervolgd worden wegens het beledigen van een bevriend staatshoofd, of het gestelde nu waar is of niet. U kunt zich iets dergelijks hoogstens permitteren, wanneer u reeds naam en reputatie hebt en over bewijsmateriaal beschikken kunt. In dat geval is uw verklaring alleen argumentatief en als zodanig dus niet voor juridische beoordeling vatbaar.

Met dit alles heb ik gezegd, wat ik over dit onderwerp zou willen zeggen. U kunt het in de praktijk bezien. Ik heb getracht om actueel te zijn. Vandaar dat ik de zaak Delfgauw aanhaalde. Daar u zich hiervoor interesseert, hierover nog het volgende. Indien de stelling dat Johnson een moordenaar of oorlogsmisdadiger is, al dan niet volgens bepaalde normen, onjuist is, dunkt mij dat men niet terug zou moeten schrikken voor een proces, waarbij de volheid van argumenten in die richting kan worden aangetoond, zelfs indien juridisch gezien vrijspraak niet te vermijden zou zijn. Hiermede zou men niet slechts bereiken dat elke propaganda in deze richting waardeloos wordt - en dus verdwijnen zal - maar bovendien dat verwijten als klassenjustitie zinloos blijken. Anderzijds meen ik dat indien het gestelde kan worden aangetoond en men Johnson en zijn generaals inderdaad voor oorlogsmisdaden aansprakelijk of mede aansprakelijk kan stellen, het constateren van een dergelijke waarheid geen belediging kan zijn.

Het optreden van de Nederlandse justitie in deze geeft te denken. Zij lijkt mij een typisch verschijnsel van geestelijke onrijpheid, waarbij men uit vrees voor consequenties of ongewenste vaststellingen zich achter theorieën verschanst, en met vele woorden tracht goed te maken wat men in eerlijkheid en duidelijkheid tekort schiet. Men realiseert zich kennelijk niet voldoende dat de neiging om alleen door in te grijpen tegen personen waarbij men van een veroordeling zeker meent te zijn, een twijfel schept aan de juistheid van politieel ingrijpen en juridische procedures op elk vlak. Ik spreek nu nog niet eens van het feit dat de weigering om openlijk een geleerde, die een dergelijke stelling als: Johnson is een moordenaar gezien dit en dat, te dwingen zijn stelling openbaar en onder onpartijdige leiding te verdedigen bij zeer velen als reactie zal hebben: dus heeft de man gelijk.

Waarom is men bang voor de feiten? En een tweede vraag, die daar onmiddellijk op zal volgen: Is het misschien omdat men zichzelf op soortelijke wijze schuldig weet - Indonesië bijvoorbeeld - dat men elke discussie van regeringswege - middels het openbaar ministerie — wenst te vermijden? Zo een klein geval dat in wezen niet zo belangrijk is en ten hoogste de kranten gedurende een maandje wat stof levert, maakt reeds duidelijk, hoezeer er tegenstrijdigheden, om niet te zeggen gespletenheid, bestaan in de reacties van de gemeenschap. Men durft misschien niet eerlijk zijn. Maar men durft of wil evenmin partij kiezen en verschanst zich nu maar achter formele argumenten, die met de zaak niets uitstaande hebben, in de hoop zich zo uit de moeilijkheden te kunnen manoeuvreren. Middels leuzen en wetenschappelijke, juridische en economische argumenten tracht men voortdurend een compromis te sluiten met zijn geweten. Misschien maak ik u duidelijk waar de basis van de chaos in deze dagen ligt. Niet in een gebrek aan ordenende maatregelen, maar in een gebrek aan eerlijkheid en zinrijkheid in het bestaan en de reacties op de wereld. Een gebrek aan consequent zijn in het persoonlijk zowel als gemeenschappelijk bestaan speelt een grote rol. Wanneer men niet meer met feiten wil rekenen, maar alleen met "maatregelen", "mogelijkheden" enzovoort schermt, deugt er iets niet. Uw commentaar is welkom.

Reactie: Ik beschik niet over voldoende feiten om uit te maken, of Johnson al dan niet een oorlogsmisdadiger is.

Spreker: Inderdaad. Beweringen genoeg, feiten te weinig. Daarom lijkt het mij ook belangrijk dat men, desnoods via een aanklacht, degenen die dit beweren, dwingt hun stellingen met deugdelijke bewijzen te onderstrepen. De gangbare weg is daarbij dat, zo de officier van justitie in uw plaats noch iemand anders uit zichzelf tot vervolging wenst over te gaan, u zelf een aanklacht indient en nadrukkelijk vervolging verlangt. Volgens de wetten van uw land zal men dan inderdaad een vervolging moeten aanspannen en kan de zaak niet meer zonder meer en volgens het oordeel van de betrokken officier van justitie of zijn meerderen worden geseponneerd...

Reactie: Dit is reeds gedaan.

Spreker: Dan zal de justitie in moeten grijpen, zodra er van een volgens de wet strafbaar feit sprake kan zijn. Maar Delfgauw zegt niet dat Johnson zo maar een moordenaar is. Hij voegt daaraan toe: volgens het proces van Neurenberg enzovoort. Hierdoor stelt hij dus dat een internationaal gerecht volgens bestaande internationale jurisprudentie Johnson zou moeten veroordelen. Indien men wil stellen dat dit argumentatie is en geen beschuldiging - en daarom zou willen seponeren - kan men nog een stap verder gaan en stellen dat de heer Delfgauw door zijn verklaringen anderen - studenten - er toe brengt, hun - wel vervolgte - actie met de leuze "Johnson moordenaar", voort te zetten, te intensifiëren enzovoort. Hier zou van opruiing of uitlokking van een strafbaar feit sprake kunnen zijn, zeker wanneer zo iemand beweert dat de studenten niets anders doen dan in verkorte vorm zijn verklaring herhalen. Een hernieuwd verzoek tot vervolging, nu onder het hoofd: opruiing en uitlokking van strafbare feiten zou dan op zijn plaats zijn.

Ik wil nog verder gaan. Is er geen internationale instantie, waarbij men een klacht tegen Johnson en zijn generaals kan indienen zo men over bewijzen van oorlogsmisdaden volgens de jurisprudentie van Neurenberg enzovoort beschikt? Is geen beroep op de rechten van de mens mogelijk? Indien er staten zijn en gemeenschappen, die wel de beschuldiging uit willen spreken, maar niet tot een dergelijke aanklacht over schijnen te willen gaan, zo laten zij ons alleen de gevolgtrekking dat zij, ondanks hun mooie woorden, te laf of zelf té zeer schuldig zijn om zulks te durven doen.

Vraag: U stelde: de idealen van de puber zijn overtrokken en daardoor bijna karikaturaal. Jezus leert ons de rechterwang toe te keren, wanneer men ons op de linker slaat enzovoort. Is dit overtrokken? Dit is een der moeilijkheden van jongeren, die op een christelijke basis willen werken, maar het op deze wijze eenvoudig niet kunnen, omdat zo iets in de staatkunde nu eenmaal niet mogelijk is.

Antwoord: Het antwoord zal hier moeten luiden: indien Jezus de zoon van God of zelfs maar een grote ingewijde was, wist hij dit. Hij gaf toch die leefregel en daaruit kunnen wij dan concluderen dat Jezus degenen, die hem volgen willen, verre wil houden van dingen als staatkunde, maar hen wil voeren tot een menswaardig en ook tegenover God rechtvaardig leven. Indien het opvolgen van Jezus' leringen in de staatkunde niet mogelijk of ondenkbaar is, zo volgt daaruit dat deze staatkunde als geheel in strijd is met de waarden van het christendom. Voor de jongeren zou dit betekenen dat zij zich zouden moeten terugtrekken uit alles, wat te maken heeft met politiek en staatkunde volgens de nu geldende verhoudingen. Ik meen dat dit het enige juiste antwoord is, wat men aan dergelijke jongeren geven kan, zolang zij waarlijk in Jezus' leer geloven en niet bereid zijn Jezus' leer te vergeten, zodra een meer passende spreuk in het oude testament gevonden kan worden. Vervalsing van waarden is overigens binnen de godsdiensten niet ongebruikelijk. Zo pleegt men als een uitspraak van Jezus te beschouwen, wat Paulus eens zeide: "dwingt hen om in te gaan".

Vraag: Is dit alles al niet eerder op aarde vertoond? Was de mens dan ook in zijn puberteit en is hij nadien volwassen geworden en weer teruggevallen?

Antwoord: Neen. Dit is feitelijk nog nooit vertoond op aarde. Zoals het nu is, is het nog nooit geweest, ofschoon er parallellen aan te wijzen zouden zijn. In vroegere tijden bestonden de

meer volwassen begrippen omtrent het menszijn, die men nu kent, nog niet. Vandaar dat het alles beperkter, relatiever en kinderlijker was en zonder de ontkenning van een vaderlijk of door God gesteld gezag dat kritiekloos moet worden aanvaard of via een duel - opstand - door een soortgelijk gezag moet worden vervangen. Verwarringen, ofschoon niet gelijk in aard en omvang aan hetgeen nu bestaat, zijn er overigens altijd geweest op aarde, al was het alleen maar omdat elke jongere generatie uitbreiding zoekt te geven aan alles, wat zij van de ouderen - tegen wil en dank en vaak zonder het te beseffen - geleerd heeft. Volgens mij zouden de jongeren niet meer moeten piepen, zoals de ouden zongen, naar moeten terugkeren tot de zang, die God in hen geschapen heeft. De drang om de ouderen na te bootsen en te overtreffen, zelfs in de revoluties, die eigenlijk reeds overbodig zijn, zien wij steeds weer optreden. En wanneer dit niet zinnig mogelijk blijft, ontwerpt men zoals in deze dagen maar idealen die alleen waar zouden kunnen worden gemaakt door een mens, die nu nog niet op deze aarde geboren is en die eigenschappen zou moeten bezitten, die sterk verschillen van de eigenschappen van de hedendaagse mens. Vele moderne denkbepelden zijn niet gebaseerd op de werkelijke omstandigheden zoals zij nu reeds bestaan of praktisch kenbaar zijn, maar op vage extrapolaties van een toekomst, waarin misschien nieuwe mogelijkheden zullen bestaan. Daarbij reageert men bij voorkeur alsof alle geëxtrapoleerde mogelijkheden reeds nu een feit zijn.

Vraag: Zijn Jezus' voorschriften dan ook gegeven voor een mensheid, die nu nog niet geboren is?

Antwoord: Jezus' leer was bestemd voor de mens, niet voor de mensheid als een geheel, maar voor elke mens afzonderlijk. Daar elke mens met dezelfde moeilijkheden in zichzelf te kampen heeft, terwijl er reeds mensen waren in Jezus' tijd, die met die leer tot hoger besef en juister leven konden komen, meen ik te mogen stellen dat voor de eenling - en niet voor het geheel zonder meer - deze leringen te allen tijde hun volle waarde zullen behouden. Zodra men van Jezus' leringen echter een stelsel wil maken dat aan de gemeenschap kan worden opgelegd, zullen zij alle waarde en werkelijke betekenissen verliezen, daar zij dan niet meer het innerlijk, maar slechts de uiterlijkheden van de mens beroeren. De eenling zal door innerlijk besef zijn gedrag moeten aanpassen aan wat hij innerlijk als Jezus' leer ervaart. Hierdoor zal op de duur een aanpassing van de gemeenschap mogelijk zijn, waardoor zij althans geen belemmering meer vormt voor het beleven van een waar christendom.

Vraag: Wat is de remedie tegen dit alles volgens u?

Antwoord: Wees zelf steeds het beste wat je kunt zijn zonder, in anderen je eigen fouten erkennende, dezen juist van hun fouten te willen bevrijden.

Vraag: Is Johnson volgens u een moordenaar?

Antwoord: Dat is afhankelijk van de vraag, hoe men dit begrip definieert. Vergelijk: drie negers worden opgehangen, ondanks de door de koningin van Engeland verleende gratie. De beul doodt hen. De vraag luidt nu maar, of de regeringspersoon of rechter, die deze gratie uit waarschijnlijk politieke overwegingen niet aanvaardde — ofschoon zij mijn inziens ook uit politieke en niet menselijke overwegingen werd gegeven - niet schuldig is aan hun dood en dus een moordenaar is. Met andere woorden, de man deed het niet zelf, maar was de oorzaak. Was hij dan niet aansprakelijk, zodat de term moordenaar hier terecht zou kunnen worden gebruikt?

Vraag: Kan men niet het zelfde zeggen over Churchill ten aanzien van Warschau, enzovoort? Is het niet in elke oorlog zo?

Antwoord: Ik moet kort zijn, mijn tijd dringt. Maar op het ogenblik dat voor een mens het lijden van anderen niet meer telt, zolang hij zijn doel maar bereikt, houdt hij in mijn ogen op mens te zijn. Vanaf het ogenblik dat hij redeneert dat offers niet belangrijk zijn, zolang het doel maar bereikt wordt, is hij mijn inziens ongeacht zijn idealen, een onmens en kan men de term moordenaar volgens mij wel terecht voor zo iemand gebruiken. Churchill is verantwoordelijk voor zeer veel onnodig lijden, ook van burgers en heeft door zijn optreden vele doden op zijn geweten. Men mag hem beschouwen als een held en dankbaar zijn voor hetgeen hij mogelijk maakte, maar dit feit blijft bestaan. Ik meen dat een mens pas dan werkelijk geestelijk tot rijpheid begint te komen, wanneer hij in staat is te erkennen: wij moeten Churchill dankbaar zijn, voor hetgeen hij mede voor ons bereikt heeft, maar wij gruwen van de lasten, die hij op

zijn geweten heeft geladen in schijnbare onverschilligheid, doch die wij nu pas kunnen overzien en beseffen. Dan pas denk je reëel.

En met een laatste conclusie ga ik nu besluiten. Besef dat een hervormen van wereld of mensheid niet mogelijk is, tenzij men zichzelf begint te hervormen en de wereld of de mensheid voorlopig maar eigen wegen laat kiezen. Je kunt de mensheid niet tot iets anders maken, dan zij nu eenmaal is. Je kunt ten hoogste door een verhogen van je eigen waarde het geheel meer mens maken en het dierlijke onverstand dat zelfs de knapste koppen pleegt te teisteren daardoor helpen beperken. Je kunt niet God laten domineren over de mensheid volgens jouw denkbeelden, zolang die God zich niet kenbaar en in overeenstemming met jouw denken aan allen manifesteert. Daarom is een je beroepen op God nooit zonder meer voldoende. Volgens mij is het niet de zaak God af te roepen tot de menselijke wereld, maar om innerlijk te stijgen tot een ervaren van God en zo, zelf werkende uit Zijn kracht, de mogelijkheid te vinden zelf waarlijk en waardig mens te zijn en te beseffen, wat een mens dient te doen. Ik dank u voor uw aandacht. Goedenavond.

VERSCHIL TUSSEN DE UITERLIJKE EN DE INNERLIJKE MENS

Goedenavond, vrienden.

Na dit onderwerp dat u allen in beroering heeft gebracht, weet ik niet goed waarover te spreken. Misschien met een ode aan een idealist:

O mens, wat ben je groot / hoe hoog zijn toch je idealen/ je wint de wereld ook beslist / wanneer je haar maar kunt betalen.

Of misschien een ode aan een esotericus?

In uzelf hebt gij, o mens, de weg tot God en wijsheid wel gevonden / helaas naar buiten toe toont gij de wereld slechts uw zonden.

En zo kun je dan verder gaan. Ik heb namelijk het gevoel dat er tussen de innerlijke mens en de uiterlijk mens nogal een verschil bestaat. Denk eens aan het mismoedig heertje op leeftijd dat krom van de ischias met kunstmiddelen zijn gebrekkige hardos staat te verbergen. Zodra het buiten komt, loopt daar opeens een playboy, een Don Juan. En zo blijft zo iemand dan, tot de noodzaak van jicht - of het gemak van de huiselijke kring - alle verdere pretentie overbodig of onmogelijk maakt. Hoe menselijk is dit eigenlijk. Want de mens heeft altijd weer het gevoel dat hij in eigen huis of eigen geest niet zoveel moeite hoeft te doen om netjes voor de dag te kunnen komen. De mensen knappen zich beter op om even bij buurvrouw op bezoek te gaan dan om God te ontmoeten.

Ook in de esoterie blijkt de mens geneigd het innerlijk maar wat gemakkelijk te nemen. Naar buiten toe zijn wij filosofen, halve ingewijden, denkers, zoekers naar de eeuwige waarheid, terwijl wij innerlijk gezapig en op pantoffels achter onze geestelijke problemen aansloffen. Wat niet aangenaam klinkt, maar waar is. Wij weten meestal wel wat de waarheid is. Maar het is zo lastig om ons daarmee bezig te houden. Daarom nemen wij maar genoegen met een leugentje of een verontschuldiging dat is eenvoudiger. Er is altijd weer een soort gemakzucht, die, wanneer vreemde ogen niet dwingen, ons er van weerhoudt om eens extra goed te zijn, om eens wat meer te presteren dan het hoogst noodzakelijke. Alleen de verveling kan ons soms aan het werk brengen.

Indien ik de innerlijke mens wil uitdrukken, stel ik het als volgt. Ik treed in de tempel van mijn wezen en wil door donkere gangen tot aan het altaar gaan. Maar de weg is zo ver en ik voel mij zo moe. Daarom staar ik wat en blijf maar staan. Ik zoek naar mijn God, maar Hij is mij zover

en een waanbeeld is zo prettig nabij. Ik neem daarom waan en gevangenschap aan, maar noem steeds mijzelf vrij én bewust en heet mijn gezapige rust de wijsheid van een kosmisch bestaan.

Wat u misschien nog niet duidelijk maakt, wat ik voel als de waarheid omtrent het innerlijke leven van bijna iedereen. Maar hoe te zeggen hoe je de dingen innerlijk gevoelt? Het gaat eenvoudig niet. Iemand die kiespijn heeft, voelt met je mee op het ogenblik dat je die zelf ook hebt. Hij begrijpt je, al koestert hij zich voornamelijk in eigen pijnen. Maar degene, die wel eens kiespijn heeft gehad, voelt niet meer hoe u zich voelt. Hij zegt je: kom kom, dat gaat wel weer voorbij. En degene, die zoiets nog nooit heeft gehad, zal reageren met een: stel je niet zo aan. Zo is het nu ook, wanneer je over geestelijke problemen met anderen wilt spreken. Komt een ander met problemen, die u zelf op het ogenblik niet hebt, dan begrijpt u die ander niet geheel en reageert met een: "kom kom, zo erg is het niet", of zelfs, met een "maar man, wat maak je je toch moeilijkheden uit niets".

Zelfs een geest, die veel meer beseft dan een mens, kan niet uitdrukken, wat er in een mens kan leven. Bovendien, het klinkt vaak zo cru wanneer je iets tracht weer te geven als bijvoorbeeld: Een ieder is zich bewust van eigen onvolkomenheden, maar troost zich met het feit dat de onvolkomenheden van anderen nog groter zijn.

Iedereen is er van overtuigd dat er ergens iets beters, groters, hogers moet bestaan dan hijzelf, maar voorlopig is hij al tevreden, wanneer hij kan doen alsof hij het hoogste is.

Iedereen zoekt naar inwijding, maar als het erop aankomt, vinden de meesten het eenvoudiger zichzelf eenvoudig een graad aan te meten.

Wij verlangen allen naar een besef van Licht, waarheid, een ander bestaan, een God. Maar wanneer het er om gaat er iets voor te doen, om er mee te leven op een wijze, die wat verder gaat dan uiterlijkheden en gewoonten, dan loopt men vast. Het lijkt wel of je niet verder kunt, of je loopt op een weg van gesmolten asfalt. Naar ik meen, is vooral wanneer het om meer geestelijke problemen gaat, de fout van de mens dat hij redelijk met beide voeten op de grond wil blijven staan, terwijl hij gedragen door aanvoelen en innerlijk onredelijk beleven, gemakkelijk zijn doel zou kunnen bereiken. Rede en redelijkheid houden de mens meer terug dan taaie teer ooit zou kunnen, zodra hij zich op de weg van het transcendentale begeeft.

Toch kun je volgens mij niet verwachten dat hogere waarden voor jou in de eigen wereld ooit betekenis zullen hebben, wanneer je niet leert ze eerst te beleven, voor je tracht ze te betrekken binnen de redelijkheid en praktijk van je menselijk materieel bestaan. Daarbij komt vaak een vreemde reactie, namelijk: Ik zoek goddelijke wijsheid. Van wat mij bereikt kan ik veel niet begrijpen. Wat ik niet begrijp, kan ik niet gebruiken. Daarom is de goddelijke - of enige - wijsheid datgene wat ik begrijp. En wanneer men iets erkent, vraagt men vaak, voor men het durft beleven in eigen praktijk, om wat tijd. Maar dan komt er weer niets van.

De kern van geestelijk streven, geloof enzovoort enzovoort, ligt volgens mij in het feit dat wij een werkelijkheid moeten aanvaarden en niet dat wij er mee kunnen volstaan voor onszelf een beeld te produceren van iets, wat wel eens voor ons een aangename werkelijkheid zou kunnen zijn. Men romantiseert de dingen. Zelfs een contact met de eeuwige waarde stelt men zich voor als één enkel ogenblik van verstillings in oneindigheid, in plaats van het te zien als iets, waarmee men voortdurend en zo bewust mogelijk moet leven. Wij kunnen echter in ons denken, beleven, zelfs in ons geloof, de tijd niet stil zetten. Ons leven gaat verder, ons bewustzijn ontwikkelt zich verder. Je kunt in jezelf daarom niet de oneindigheid fixeren als een soort eeuwig juweel, je kunt slechts groeien door dieptepunten en hoogtepunten, waarbij men steeds leeft met wat men erkent, en werkt met de mogelijkheden en middelen, die men nu bezit.

Daarbij is de eenvoud de kern van alle ontwikkeling en esoterische beleving. Wij zijn geneigd de schepping in vele boeken te omschrijven, te spreken van oneindige kosmische harmonieën en vergeten daarbij steeds weer dat de kern van dit alles één Enkel Woord was, geuit aan het begin van alle dingen en alles omvattende - zelfs ons, onze tijd en leven. Daarom wil ik leren dit woord

te erkennen op elke bladzijde van het leven en te beseffen, hoe onbelangrijk al het ander is. Dat is voor mij esoterie.

Goedenavond (aanmerkelijk verkort)
d.d. 8 maart 1968